

ne znanosti. No ne trebamo se bojati ni toga, da će se napretkom našega znanja o prethistorijskome čovjeku uzdrmati istinitost biblijskoga izvještaja o tom, da je Bog stvorio čovjeka. Ta sv. Pismo ne će da nam bude kaki udžbenik prirodne znanosti nego znanosti o spasenju, pa stoga ni ne smijemo historijskome karakteru prvih glava Geneze primijeniti mjerilo prirodnjačkih hipoteza, koje se neprestano mijenjaju. No što prirodnjačka znanost hoće da daje trajne istunске sadržine, to ne može nikada da bude u protuslovlju s našom kršćanskom vjerom, jer su prirodna spoznaja i nadnaravna objava dvije rijeke iz jednog izvora Božanske istine.

Erich Wasmann D. I. (Exaeten).

GIOVANNI PAPINI I NJEGOVA POVIJEST KRISTOVA.

I.

Ove je godine objelodanio Domenico Giuliotti novo i povećano izdanje »L' ora di Barabba« (Firenze, Vallecchi 1922). To je djelo (Barabino vrijeme) pisano vrlo zanimivo i duhovito, te donosi pismo, što ga je Giuliotti g. 1920 upravo Ivanu Papiniu. Tu ga grdi, svašta mu predbacuje, ali onako iz »milošte« ili iz »silne ljubavi« (vio/cnza d' amore). Pri tome prijatelj nije zaboravio ni lijepe poticaje: Prošli je vijek vijek tamnog liberalizma i liberalne revolucije. Bog je poslao tome vijeku tri velika katolička pisca, a to su Josip De Maistre (1753—1821), Donoso Cortes (1809—1853) i Louis Veuillot (1813—1883). Prvi je pratio od početka revoluciju do njezina svršetka u novom cazarizmu Napoleonovu; drugi je živio za svih loših posljedica te revolucije; treći suzbijao zadnji pokušaj te revolucije protiv pape i katoličke Crkve u Italiji i srednjoj Evropi. To su bila dva Francuza i jedan Španjolac. Može biti da Promisao Božji u svojoj tišini pripravlja i jednog Talijana iste vrsti i za zadnja vremena. Zašto, o Giovanni Papini, ne bi ti bio Veuillot Italije?

Tako Giuliotti. I ta riječ nije ostala glas vapijućeg u pustinji. I ona je uz Božju milost mnogo doprinijela, te je Papini krenuo junački i odlučno putem trojice katoličkih velikana.

Taj korak nije bio lak. Ta to je značilo prekinuti sa dotadanjim mišljenjem njegovim, čuvstvovanjem, osnovama, čitavom nutarnjošću. To Papini o sebi opisuje u predgovoru svoje »Storia di Cristo«:

»Pisac je ove knjige otrag godinâ napisao jednu drugu, da ispriča melankoničan život jednog čovjeka, koji je jednom hitio da bude Bogom. Danas, stariji godinama i savješću, pokušao je da napiše život Boga, koji je postao čovjek. Isti ovaj pisac u vrijeme, kad je bio pustio uzde svojoj ludoj i vjetrostanoj čudi, da luta po svim putevima bezumlja, držao je da iz negacije svega vrhunarnoga slijedi nužda e se otrese svakog, pa i profanog bogomoljstva i stigne do potpunog ateizma. A bio je logičan poput Danteova »crnog herubina«. Jedini je naime izbor čovjeku dozvoljen: birati izmed Boga i Ništa, te kada ostavi Boga, nema opravdanog razloga e se pokorava plemenskim idolima i svim ostalim plodovima razuma ili strasti. U to doba groznice i

ponosa, ovaj što piše, uvrijedio je Krista kao malo tko prije njega. I ipak nakon šest godina — ali šest godina punih bure i nevolja u njemu i izvan njega — nakon čitavih mjeseci uzbuđenog premišljanja, najednom je prekinuo drugo jedno već od više godina započeto djelo i kao potaknut i pobrinut nekom jačom silom počeo da piše ovo djelo o Kristu, što mu se danas čini neznatna pokora za prvi grijeh. Često se je Isusu dogodilo, da su ga nježnije*) ljubili upravo oni, koji su ga prije mrzili. Mržnja često i nije drugo nego nesavršena i nespasljiva ljubav. U svakom slučaju ljubav je bolja od nehaja. — Kako je piscu samu od sebe uspjelo da opet nađe Krista, tumarajući mnogim stazama, koje se sve sastajahu kod brda Evanđelja, predugo bi bilo i teško razlaganje. Ali primjer, to jest primjer čovjeka, koji je uvijek, još od djetinstva, čutio odvratnost za svako priznato vjerovanje, za sve crkve i za sve oblike duševne podložnosti i onda je prošao s toliko dubokim razočaranjem, koliko je bio velik njegov zanos, kroz mnogo iskustva najraznovrsnijeg i najnovijeg, što ga je mogao steći; primjer ovog čovjeka, kažem, koji je u sebi uništio sve ambicije nestalne i nemirne epohe, kakovih je malo bilo; primjer čovjeka, koji se nakon tolike trke, ludovanja i buncanja povraća Kristu, nema, mislim, značenje samo privatno i osobno. — Nije se povratio, jer je umoran. On pače započinje teži život i preuzimlje teže dužnosti. Ne iz straha od starosti, jer se još može smatrati mladim. Ne od želje za »bučnošću,« jer u klimi svojih godina bilo bi mu lakše laskati nego li suditi. Ali ovaj čovjek, koji se vratio Kristu, vidio je da je Krist izdan i, gore od svake poruge, zaboravljen.

Papini se je rodio g. 1881 u Firenci kao »sin ateističnog oca, kršten je kriomice, odgojen bez propovijedi i mise«. Ne poznaje on vjere katoličke. U 14 godini pročitao je svu očevu malu biblioteku, zatim zalazi u nacionalnu biblioteku grada Firence. Tu proučava stare jezike, povijest, novu kulturu, sve što mu dođe pod ruku. Nezasitjan je u želji za znanostju. Naravno i kod njega se je dogodilo ono, što se redovito zbiva: glava mu je bila puna, ali nesređena. Domala osnuje skupa s nekim prijateljima reviju »Leonardo«. Tu je živa vatra. U 25 godini izdaje svoju prvu knjigu »Sumrak filozofijā«. U njoj raspravlja o Kantu, Hegelu, Comtu, Spenceru, Schopenhaueru, Nietzscheu, Benedetto Croce, Gabriele d' Annunzio. Odslije piše mnogo po revijama: članke, rasprave, essaye, pripovijesti, o umjetnosti, kulturi, dnevnim pitanjima, vjeri, moralu, o svemu. Domala se oženi i sagradi kuću u Bulciano (Toscana, Val di Tibre), gdje i sada živi. Uz to je prije rata, objelodanio »Osječene glave« (Stronature), »Uspomene Božje« i »Osobni život«. I svoj je život opisao u »Un uomo finito« (Firenze 1911), gdje i opisuje svoj okultistički misticizam. Nadode rat. Tada u studiji o Carducciu želi da očuva javni moral u Italiji. U početku nadolazi duševna kriza. To on prijatelju Pavlu Gvitonu**) opisuje u pismu g. 1916 pod impresijom rata i kod ponovnog čitanja Tolstoja i Dostojev-

*) Nije to općenito.

**) Correspondant 25 okt. 1921. — Gviton tu u posebnom članku analizira moralnu Papinovu odiseju. Usp. Vaussard, Intelligence catholique dans l'Italie du 20 siecle, p. 303. — Papini sada izdava posebnu biblioteku »I libri della fede.« Doslije izišli Fioretti di S. Francesco, pisma sv. Filipa Neria i Vizije bl. Angela da Foligno (1922).

skog: »Proučavanje povijesti dovelo me je do Evanđelja, Evanđelje me je privelo Kristu, a Krist k Crkvi. Moji su prvi članci kršćanski u g. 1919. Započeh da pišem *Povijest Kristovu* u kolovozu 1919 i svrših je u g. 1920 u mjesecu listopadu«.

Tako je Papini od Saula postao Pavao, apostol Kristove nauke i Crkve. Poput Pavla može i on kazati: »Nijesam dostojan nazvati se apostol, jer sam progonio Crkvu Božju« (1 Kor. 15, 9). I on je bio jedan od onih, kojima pristaje riječ poslanice apostola Jude: »Ovi hule što ne poznaju« (10). Hulio je Papini kao malo ko na vjeru, crkvene ustanove i rad, na skolastičku filozofiju, na sve što je odisalo nadnaravnim mirisom. To je on činio iz neznanja. Sada je na temelju dugog poučavanja došao do uvjerenja, da je Krist Bog i da je samo katolička Crkva prava njegova zaručnica; za to je skupio sve sile i u logičnosti stupio u Crkvu, kojoj hoće da služi. Time se je Papini pridružio onoj falangi modernih pisaca, kakovi su Joris Huymann, Leon Bloy i one odvažne i plemenite duše u Mainageovoj knjigi »Svjedoci katoličke obnove«, kao i noviji obraćenik engleski književnik G. K. Chesterton.

II.

»Storia di Christo« je izišla g. 1921. u 70.000 istisaka. Djelo se raspacalo kao na jagmu. Dapače je i prevedeno u više jezika. Što je tu novo, što privlači? O Kristu su teolozi, liječnici, umjetnici, filozofi i diletanti toliko napisali, da je to ogromna biblioteka. Je li Papini to proučio i dao nam izvadak i sadržaj te »aleksandrijske« knjižnice? On je uzeo samo evanđelja, obazreo se nešto na stari svijet, a pristupio je ljubavlju, kako »su se nekoć živom Isusu približavali ribari iz Kafarnauma.« I on riše i opisuje Krista živim stilom, ne poznaje učenjačke uljenice, ne nameće se auktoritetom, pogađa današnji milieu, iznosi opće poglede, u njegovu djelu svatko regbi sebe nalazi ili bolje, Krist ne govori iz oblaka i samo umu, nego kao »brat naš« i sasma milo i iz bliza. Papini je majstor, koji se prilagođuje slabosti i modernih intelektualaca poput Pavla: »Za one, koji nemaju zakona i ja sam kao bez zakona, da predobijem one, koji nemaju zakona. Slab sam sa slabina, da predobijem slabe« (1 Kor. 9, 21—22). Djelo je on razdijelio u 129 poglavlja, ali će ih svatko pročitati bez umora kao kada promatra s visokog brda divan kraj, pun raznolikosti i ugodne miline. Takovom se ugodnošću ne čitaju ni pripovijesti najboljih i klasičnih romansijera.

Najbolje će se o tome uvjeriti i sam čitalac, ako ovdje iznesemo par primjera Papinijeva pera u »Storia di Cristo«, samo nekoliko ulomaka iz nekih poglavlja:

RASIPNI SIN.

I jednoga dana — o tome je često mislio, ali nije imao srčanosti da izvrši — stisnu srce i nažme lice, pa će ocu:

— Daj mi moj dio, ono što me ide, i neću te više ništa tražiti.

Starca te riječi upekoše, ali ne odgovori, i pođe u sobu, da mu ne opaze

suze. I nijedan od njih nije više o tome ni riječi spomenuo. Ali je sin trpio. Bio je snuđen, izgubio je volju i živahnost, pa i boju lica. I otac videći, kako mu sin trpi, trpio je i sam, a trpio je još više s pomisli, da će ga izgubiti. No napokon je očeva ljubav samu sebe svladala. Učiniše procjenu i prosudbu, pa otac dade obojici sinova njihove dijelove i ostalo zadrži za sebe. Mladić nije gubio vremena: ono, što nije mogao da ponese sobom, prodaše i, sastaviv tako znatnu svotu, jedne večeri bez riječi i pozdrava, uzjaha konja i odmagli. Starijemu bratu takav odlazak nije bio mrzak: Neće imati smionosti da se više vrati, pa sam sada ja jedina sin, sam ću da zapovijedam i ne će mi nitko ugrabiti preostali dio očinstva.

No otac je potajno isplakao sve suze svojih starih navraskanih trepavica; svaka je brazda staračkog mu lica bila suzama oprana, čitavo staračko lice okvašeno, natopljeno plačem. Od onoga dana nije više bio on; morao je da svu svoju ljubav posveti preostalome sinu, da tako nekako svlada bol ovog rastanka.

Neki mu je glas ipak šaptao, da nije navijeke izgubio svog drugorodenca, pa će doživjeti te ga prije smrti izljubi. I taj ga je glas krijepio, da lakše podnese bol rastanka (Str. 231—232).

Tada otac izade i zovnu starijega sina: — Dodi, tvoj se je brat vratio i pitao za te i bit će mu drago, kad te vidi, pa ćemo se skupa veseliti.

Ali Mudri nije se mogao suzdržati i prvi se put u životu usudi da prigovori ocu u lice: — Toliko ti ovo godina služim kao sluga i nikad nijesam prekršio tvoju zapovijed; a još nikada mi nijesi dao kozlića e večeram sa svojim prijateljima. A taj tvoj sin sve je tvoje razasuo po bludilištima, vraća se kući i ti za nj ubijaš utovljeno tele.

S ovo malo riječi on otkriva svu neplemenitost svog srca, što ju je doslije krio plaštem farizejskog razbora. Oca je prekorio sa svoje poslušnosti i s njegove škrтости — nisi mi dao ni kozlića! — i kori ga, on sin bez ljubavi, zbog toga što je otac, koji previše ljubi. »Ovaj tvoj sin«. Ne kaže »brat«. Neka ga otac prizna je sinom, on neće da ga prizna bratom. »Potrošio je tvoj novac s bludnicama«. Tudi novac s tuđim ženama, dok sam ja bio uza te, znojio se bez nagrade na tvom polju.

A otac, kako je drugom sinu oprostio pogriješke, oprašta i ovome: — Dijete moje, ti si uvijek uza me i sve je moje tvoje. Ali sada treba se veseliti i radovati, jer ovaj brać tvoj bijaše mrtav i uskrsnuo je, bijaše izgubljen i našao se.

Otac je siguran, da je ovo dosta e ga umiri. »Bijaše mrtav i uskrsnuo je, bijaše izgubljen i našao se«. Treba li drugih razloga? I koji bi drugi razlozi mogli biti jači od ovih? Pa neka je učinio sve ono, što je učinio. Rastepao je moje sa ženama; razbacivao je sve dok je mogao. Napustio me je bez pozdrava, ostavio me da plačem. Ma da je i gore što učinio, uvijek mi je sin. Pa da je po putevima i robio, pa da je nedužna napadao, pa da me je i gore uvrijedio: ne mogu zaboraviti da mi je sin, da je krv moja. Otišao je i vratio se, izgubio se i našao se, nestalo ga bijaše i opet se javio, mrtav je bio i uskrsnuo je. Drugo i ne tražim. I da proslavim ovo čudo, čini mi se da je za to malo jedno tele utovljeno. Ti me nijesi nikada ostavio; tebe sam uvijek imao kod sebe: svi su moji kozlići i tvoji, ako ih samo zaišteš; svaki si dan za mojim stolom blagovao. A ovaj je bio toliko vremena daleko, toliko sedmica, toliko mjeseci. Samo sam ga u snu još gledao; nije toliko vremena sa mnom kruha okusio. Zar nemam pravo, da barem ovaj dan proslavim?

Isus je ovdje prestao. Nije prosljedio pripoviješću. Nije trebalo. Značenju Priče ne treba dodataka. I nikoga pripovijest — iza one o Židovu Josipu — nije iz ljudskih ustiju izišla ljepša od ove i koja bi dublje zadrila u srca ljudska.

Slobodno je tumačiteljima, da glavu razbijaju i trate vrijeme. Rasipnik je novi čovjek, očišćen bolju, a Razumni je Farizej, koji vrši stari zakon, ali ljubavi ne poznaje. Ili Razumni je puk židovski, koji ne shvaća ljubavi Očeve, koji i Poganina prima u svoje krilo, pa i ako se podao ludoj poganskoj ljubavi i živio u društvu svinja.

Isus nije postavljao zagonetke (bez riješenja). On je sam kazao, na koncu Priče, da je na nebu veća radost zbog jednog pokajanaog grijšnika nego radi svih pravednika, koji su slavljeni u lažnoj pravednosti, nego radi svih čistih, koji se ohole u izvanjskoj čistoći, nego radi vršioaca zakona, koji kriju tvrdoću srca pod prividnim poštivanjem zakona.

Pravi će pravednici doći u Kraljevstvo, ali oni su stalni. Radi njih ne drhćemo niti trpimo, pa ne treba da se radi njih veselimo. Ali radi onoga, koji je bio na rubu propasti, koji je više pretrpio e da si dušu obnovi, da svlada u sebi ono, što je u njega kao i u životinje; koji je svoje mjesto bolje zaslužio, jer da ga postigne, morao se je odreći čitave prošlosti; radi njega će zaoriti pjesma radosti.

»Tko je zmeđu vas, što ima stotinu ovaca, te izgubi jednu, pa ne ostavlja svih devedeset i devet u pustinji i ne ide za izgubljenom, dok je ne nađe? I kad je nađe, stavlja je na ramena, radostan, došavši pak kući zove prijatelje i susjede govoreći im: »Veselite se sa mnom, jer sam našao ovcu, što je bijah izgubio«. — »Ili koja žena, imajući 10 drahma izgubi jednu, ne užeže svijeću i pomete kuću i pomno traži, dok je ne nađe? I kad je nađe zove prijateljice i susjede govoreći: Radujte se sa mnom, jer sam našla drahmu, što je bijah izgubila«.

A što je jedna ovca napram uskrsnulom sinu, spasenom čovjeku? I što vrijedi jedna drahma napram nekome, koji je izgubljen pa nađe put svetosti? (237—240).

OČE NAŠ. Čujmo o tome na str. 174—177:

Apostoli su od Isusa tražili Molitvu.

Oni se ne zadovoljiše onima, što su ih preporučili čuvari knjiga, u hramu. Oni htjedoše imati posebnu molitvu, koja bi bila kao znak onih, koji slijedahu Isusa.

Isus ih prvi put na Brdu nauči »Oče naš«. To je jedina molitva, koju je Isus preporučio. Jedna je od najjednostavnijih molitava na svijetu. Najdublja, što se diže iz kuće ljudske i kuće Božje. Molitva bez oholosti i puzavosti. Najljepša od svijui.

No i ako je »Oče naš« jednostavan, ipak ga svi ne razumiju. Vjekovno opetovanje, mehanično ponavljanje jezikom i ustima, tisućljetno ponavljanje, formalno, ritualno, bez pažnje, bez interesa: od njega je učinilo niz riječi, kojih se je pravi i domaći smisao izgubio. Čitajući ga danas slovo po slovo kao novi tekst, kao da nam je prvi put pod oko došao, on gubi svoje obilježje dnevne običajnosti i otkriva se u svom prvom značenju.

Oče naš: dake došli smo k tebi i ti nas kao djecu ljubiš; ti nam ne ćeš nikakovo zlo nanijeti.

Koji si na nebesima — u onome, što je suprostavljeno zemlji, u sferi protivnoj Materiji, dakle u duhu, i u onoj najmanjoj i ipak vječnoj duši.

Sveti se ime tvoje. Ne moramo te samo riječima častiti, već biti dostojni tebe, približiti se tebi jačom ljubavlju. Jer ti nijesi više Osvetnik, Gospodin Vojska, već Otac, koji obećaje blaženstvo u miru.

Dođi kraljevstvo tvoje: Kraljevstvo nebesko, kraljevstvo duha i ljubavi, ono evandjelja.

Budi volja tvoja kako na nebu tako i na zemlji: Tvoj zakon dobrote i savršenstva neka zavlada u Duhu i Materiji po čitavom svemiru vidljivom i nevidljivom.

Kruh naš svagdanji daj nam danas, jer materija našeg tijela, nužnog potporna duhu, treba svaki dan nešto materije da se uzdrži. Ne tražimo od tebe bogatstva, pogibeljne zapreke, već samo ono malo, da možemo živjeti i postanemo dostojniji obećanog nam života. Čovjek ne žive o samom kruhu, ali bez ovog komada hljeba duša, koja žive u tijelu, ne bi se mogla hraniti drugim stvarima, dragocijenijim od hljeba.

Otpusti nama duge naše, kako i mi otpuštamo dužnicima svojim. Oprosti nam, jer i mi drugima opraštamo. Ti si naš vječni i neizmjerni vjerovnik:

nikad se ne bismo mogli odužiti. No nama je, zbog naše slabe naravi, mnogo teže oprostiti samo i jednom našem dužniku, nego tebi izbrisati i spomen svega našeg dugovanja.

Ne uvedi nas u napast. Slabi smo, u nama još putenost vlada, na svijetu smo, koji se katkada pričinja tako lijep i vabi nas na svaki prekršaj. Pomozi nam, da naša promjena ne bude odviše teška i napadana, pa da naš ulazak u Kraljevstvo ne bude osporen.

Izbavi nas oda zla. Ti koji si na Nebu, koji si Duh i imaš moć nad Zlim, nad Materijom oporom i zlobnom, koja nas sa svih strana okružuje, a nije uvijek lako njoj se oprijeti; ti, Sotonin protivniče, negacijo Materije, pomozli nam. U ovoj pobjedi nad Zlim — nad Zlim, što sveder s nova niče, jer ne će biti posvema svladano, dok ga svi ne nadvladamo — stoji naša veličina, ali ova će odlučna pobjeda biti bliža, ako nam ti u pomoć pritečeš.

S ovom molbom svršava Oče naš.

Ovdje je jedina pohvala riječ Otac. Hvala, koju smo dužni i kojom zasvjedočujemo ljubav. U ovog Oca ne molimo drugo nego komadić krulja — spremni da radom zaslužimo, jer je i naviještanje Kraljevstva potreban posao — i uz to molimo za ono isto oprostjenje, koje dajemo našim neprijateljima. Na koncu molimo dobru pomoć, da možemo svladati Zlo, općeg neprijatelja svijeta, crni bedem, koji nam priječi ulaz u Kraljevstvo.

Tko izgovara »Oče naš«, nije ohol, ali se ni ne ponizuje. Govori svoje Ocu povjerljivo i pouzdano, skoro kao sebi ravnu. Svijestan je njegove ljubavi i zna da oca ne trebaju dugi govori e njegove želje sazna. »Otač naš — upozorava Isus — zna, što vam treba, prije nego to i zaštetite«. A najljepša je molitva dnevno spominjanje koliko nam toga nedostaje, da postanemo slični Bogu.

BLAŽENI SIROMASI.

Isus je sjedio na uzvišini posred prvih apostola. Stotine ga očiju okruživale i u nj zurile. I netko ga upita, komu će pripasti ovo Kraljevstvo nebesko, o kome je govorio tako često.

Isus odgovori s Devet Blaženstva, što su poput »slajnog stupovlja« cijelom Govoru.

Blaženstva, u kojima često govore danas i oni, koji ih ne razumiju, nijesu vazda dobro shvaćena. Podrezana, osakaćena, okaljana, izobličena, necijenjena, iskvarena, zasukana. I ipak ona sadržavaju nauk Isusov prvoga dana, onog slavnog dana.

»Blaženi siromasi duhom, jer je njihovo Kraljevstvo nebesko«. Sv. Luka izostavio je riječ »duhom« i shvatio je obične siromahe, a za njim i mnogi drugi. Nekoji, moderni i zlobni, razumiješe u tima slaboumne ludaste i nenadarene. Tu je dakle da odabereimo između materijalnih siromaha i ludakâ.

Isus on čas nije mislio ni na jedne ni na druge. Isus nije ljubio bogataše radi bogatstva i svom je dušom osuđivao pohlepu za bogatstvom, tom velikom zaprekom pravog obogaćenja duše. Isus je ljubio siromahe, tješio ih je, jer imadu manje utjehe; uza se ih je držao, jer su potrebniji ogrijeva i govorio im je, jer su gladniji riječi ljubavi. No dobro je znao kako nije dovoljno biti siromahom — materijalno, svjetovno, socijalno siromahom — i za to imati pravo na Kraljevstvo.

Nikada nije Isus pokazao, da se divi razumu što je samo shvaćanje apstraktnih stvari i pamćenje frazâ; čisti sistematičari, metafizičari, sofisti, uporabitelji prirode, knjigožderi, pred njime ne bi značili ništa. Ali razum, moć, koja čita u budućnosti i razumijeva značenja — prosvjetljeni i proročki razum, nježni gospodar istine — bio je u njegovim očima dar, pa se je više puta potužio, što ga njegovi slušaoci i učenici imaju premalo. Vršak je razuma za njega bio u tome: razumjeti, da sâm razum ne dostaje, pa treba svu dušu izmijeniti za postignuće blaženstva — jer blaženstvo nije tlapnja, nego je njegovo postignuće moguće u vječnosti i lako se postizava — a razum treba da nas u ovom potpunom preobraženju pomogne. Nije on dakle mogao

zvati na gozbu Kraljevstva Božjeg slaboumne i budale.

Siromasi su duhom oni, koji madu potpunu i tužnu spoznaju svoga duševnog uboštva, nesavršenosti vlastite duše, pomanjkanja dobra u samom sebi, nedostatnosti moralnih vrlina, što je svojina većine. Jedino siromasi, koji znadu da su uistinu siromasi, trpe u svom siromaštvu; a jer trpe, nastoje da ga se oslobode. Mnogi i mnogi lažni bogataši, slijepi, oholi bogataši ne će se nikada obogatiti, jer ne osjećaju svoje duboke bijede. Oni sebe drže naime da su na vršku, potpuno savršeni, sa svakim u redu, u milosti Božjoj i ljudskoj, ne čute potrebu da se penju na više, jer si unmišljaju da su već na visini.

Oni dakle, koji se priznaju siromasima i koji će se truditi da zadobiju pravo bogatstvo, savršenstvo, postat će sveti, kao što je svet Bog, i njihovo će biti Kraljevstvo Nebesko. Oni pak, koji će se razmetati zadovoljni svojim položajem i ne će osjetiti smrad nečisti što se nakupila i koju oni skrivaju svojom ispraznošću, ne će unići u Kraljevstvo.

»Blazeni krotki, jer će posjedovati zemlju«. Ovdje obećana zemlja nije polje razdijeljeno na lijehe, ni monarhija s utvrđenim gradovima. U Mesijinom jeziku »posjedovati zemlju« znači biti dičnik novog kraljevstva. Vojnik, koji se bori za ovu zemlju, mora biti okrutan. Ali onaj, koji se u sebi samom bori za posjed nove zemlje i novog neba, ne smije se podati srdžbi, savjetnici zla, ni okrutnosti negaciji ljubavi. Krotki su oni, koji podnose blizinu zlih i blizinu, koja je često i nezahvalnija, samih sebe; oni, koji se ne bune protiv zlih nego ih blagošću predobivaju; oni, koji ne podivljaju kod prve protivnosti nego svladavaju svoje nutarne neprijatelje onom mirnom ustrajnošću, koja više odaje duševno snagu nego li bijes prazan i časovit. Oni su slični vodi, koja je pod rukom nježna i svakome ustupa mjesto, ali se lagano diže, šuteći prodire i mirno izjeda tokom vremena i najtvrde hridi (Str. 111—113).

MOLITVA KRISTU.

Više si se puta, nakon Uskrsnuća, ukazao živućim. Onima koji su mislili da te mrze, koji bi te bili ljubili i kad ne bi bio Sin Božji, pokazao si lice svoje i govorio im svojim glasom. Pokornici po obalama i u pijesku, redovnici po samostanima za dugih noći, sveci na brdima, vidješe te i čuše, a od tog dana nijesu imali druge želje osim milosti smrti, da se sjedine s tobom. Ti si bio svjetlost i glas na Pavlovu putu, oganj i krv u pećini Franjinoj, očajna i savršena ljubav Katarine i Terezije. Kad se vraćao radi jednog, zašto se ne vratiš, jednom, za sve? Ako su oni zavrijedili da te vide, pravom strastvene nade, mi možemo da se pozovemo na pravo našeg nizmjernog očaja. One te duše zazivahu snagom nevinosti, naše te zovu iz dna bijede i slabosti. Ako si naplatio zanes Svecima, čemu ne bi uslišao plač Osuđenika? Zar nijesi kazao, da si došao radi bolesnih a ne radi onih, što su preostali? I ovo vidiš, da su svi ljudi zaraženi i u groznici i da je svaki od nas, sebe tražeći, zabludio i tebe izgubio. Nikada kao danas nije bila potreba tvoje vijesti, i nikada kao danas nije bila ona prezrena i zaboravljena. Kraljevstvo je Sotonino već dozrelo, a spas, što ga svi lutajući traže, mogu naći samo u tvome Kraljevstvu.

Velika se kušnja primiče kraju. Ljudi, udaljivši se od Evandelia, našli su očaj i smrt. Više se obećanja i više prijetnja ispunilo. Mi, očainici, nemamo više ništa osim nade u tvoj povratak. Ako ne dođeš i ne raspališ zaspale po smradnom buništu našega pakla, znak je da ti se kazna za naše izdajstvo čini još kratka i lagana te ne kaniš mijenjati red svojih zakona.

No mi, Posljednji, čekamo te. Čekat ćemo te svakoga dana, uza svu našu nevrjednost i svaku mogućnost. I sva ona ljubav, koju uzmogremo iz naših pustih srdaca izažeti, bit će za tebe. Propeti, koji si bio mučen radi naše ljubavi, a sada nas mučiš svom moću svoje ljubavi. (Str. 627—630).

Ovom molitvom Papini svršava svoje djelo, koje ima 618 str. Po navedenim ulomcima može čitalac sebi stvoriti sud, kakova vatra bukti tu, kako nabuivala rijeka ideja i opisa teče u toj knjigi. Kakav je svršetak i početak, takova je više manje svaka stranica.

Naravna je posljedica takova mislioca i umjetnika, da ne pazi točno na povjesne činjenice, ispravno se ne izražuje, dapače zalazi i u neka kriva načela. N. pr. veli (Tri kralja), da zvijezda repatica javlja proroka ili smrt carevu, ljubovan je Bog dao ubijati (Nevina djeca), Egipat mu nadnarav (Bijeg u Egipat), Isus silazi u pakao mrtvih i pakao živih (Drvodjelac), otac je Bog zemaljski za sina i sin je kao Bog za Oca (Očinstvo), puk sobom nosi Boga rata na kolima, koja volovi vuku (Stari Zavjet). Takovih opazaka ima mnogo. Neispravno je o Saulu i Davidu (str. 42), o židovskom narodu da nije imao ni muzike ni umjetnosti ni znanosti (str. 44), o proroku (48), o Kristu u očima Ivanovim (61—63), o oholosti kod svetaca (67), o Kristovu krštenju (70), o napastima sotone (77), o kraljevstvu Božjem (88), o Isusovu djelovanju kao preokretaču (120—2), o potpunoj transformaciji čovjeka i ljubavi bližnjega (170), o Očenašu da je molitva bez teologije (174), o psalmistima (176), o boli da je zlo (184), o Starom Zavjetu (206), o učeniku (pretjerano i jednostrano 249, 250), o Petru (da je kamen, jer bio tvrde glave 257), o apostolu Tomi (264), o bogatstvu i o Kristovoj (tobože nesmiljenoj 620) ljubavi. Papini dalje pretjerava, kada opisuje opoziciju izmed Novog i Starog Zavjeta, Boga israelskog i Oca na nebesima; isto i o bogatstvu, jer ne razlikuje zlo i dobro upotrebljeno bogatstvo.

Ovo je trebalo napomenuti, da ne bi prevodilac sve uzeo pod suho zlato. Radosno je, što se je već našao taj prevodilac, a to je Jakov Tomasović (Omiš) za hrvatski prevod i prof. Ivan Gruden za slovenski, te će ovi prevodi ugledati svijetlo valjda i doskora. Kod tih izdanja treba pripaziti na gornje nedostatke. Otrag 25 godina je i Sienkievicz bio pristao, da talijanski prevod »Quo vadis?« izide purgiran, a to nije bilo ništa na uštrb umjetnosti. Sigurno će i Papini na to pristati.

Dao Bog, da i ovo djelo učvrsti kod nas vjeru u božanstvo Isusovo i rasplamsa ljubav*) spram Propetoga!

*) Današnji nekoji književnici ne mogu shvatiti vjersko obraćenje. Takav primjer vidimo u okt. broju »*Literarisches Echo*« (1922). Tu Ludvig Gorm piše o Papinijevoj »*Storia di Cristo*«: Nach der Lektüre eines solchen Buches kommen mir, wie ich gestehe, einige Zweifel, ob dessen Verfasser der rechte Mann für eine Geschichte Christi sein könne. Gleichgültig von welchem Standpunkt aus sie auch geschrieben wäre, besonders aber, wenn von dem der Bekehrung. Denn ein Bekehrter ist doch wohl ein Verwandelter, nicht bloss einer, der seine Ansichten geändert hat, sonder einer, der seinen Charakter bis in dessen metaphysische Grundlagen umgestaltet hat. Diese Zweifel hat nun das Werk nicht zerstreut, sondern als berechtigt bestätigt. — Nein, Ser Papini, Sie sind kein Bekehrter. Reden Sie ruhig von Christus als dem Sohne Gottes; deswegen sind Sie kein Glaubiger. Sie sind derselbe Hasser und Beschmutzer geblieben, der Sie im Kriege waren; Sie haben Christus und seine göttliche Lehre wenig erlebt, wie Sie früher Goethe oder Shakspeare erlebten. Ihr Gebet um Christi Wiedererscheinen ist eine innere Lüge und Sie wären mit unter denen, die ihm kreuzigten, wenn er zum anderen Male unter den Menschen wandelte. (Str. 1194).